

Uudet rautaesiriput

Esimiehen alkajaissanat Suomen Kielen Seuran vuosikokouksessa 12.4.2022

Sallittakoon muistella hiukan menneitä. Aloitin suomen kielen yliopisto-opintoni Turun yliopistossa syyslukukaudella 1987. Vähän myöhemmin otin yhdeksi sivuaineekseni fennougristiikan, josta suoritin sitten perus- ja aineopinnot. Maailma mullistui tuolloin nopeaa tahtia: Neuvostoliitossa olivat käynnissä Gorbatšovin uudistukset ja ennennäkemätön vapautuminen, kaikkien huulilla olivat sanat *glasnost* ja *perestroika*, sitten kaatui Berliinin muuri 1989, ja kahta vuotta myöhemmin hajosi koko Neuvostoliitto.

Samoihin aikoihin mullistui fennougristiikka. Aiemmin rautaesiripun taakse kätkeyty, korkeintaan suurin ponnistuksin jos ollenkaan tavoitettavissa olleet Venäjällä asuvat kielisukulaisemme olivat yhtäkkiä alan tutkijoiden ulottuvilla. Teoreettisesta, etupäässä vanhoja aineskokoelmia aineistoinaan käyttäneestä tieteenalasta tuli äkkiä elävien kielten tutkimusta. Yhteistyökuvioita solmittiin, vierailuja tehtiin puolin ja toisin, vierailevia kielten ja kulttuurien opettajia alettiin saada ja lähettää. Tätä vapautumista oli silloin sivuaineopiskelijankin mielenkiintoista seurata. Nyt jo yli kolmenkymmenen vuoden ajan on totuttu siihen, että yhteydet toimivat. Monenlaisia tieteellisiä hankkeita on aloitettu ja toteutettu, ja on totuttu ainakin suurin piirtein toimiviin, normaaleihin suhteisiin.

Sitten saapui kevät 2022. Venäjän hyökkäyssota Ukrainassa sekä maan kiihtyvä eristäytyminen ja vajoaminen yhä syvemmälle totalitarismiin ovat romuttamassa tätä kaikkea. Uutta rautaesirippua rakennetaan, ja kaikenlaiset yhteistyösuhteet katkeavat.

Itse uuden rautaesiripun rakennustyö ei kuitenkaan ole alkanut vasta nyt, sodan puhjetua, vaan se on ollut käynnissä jo pitkään. Uutta on se, että nyt myös sotaa vastustavat länsimaat pyrkivät mahdollisimman nopeasti katkaisemaan kaiken yhteistyön Venäjän valtiollisten ja muidenkin tahojen kanssa. Tämä koskee myös yliopistoja. Tuoreen ohjeistuksen mukaan Turun yliopisto on keskeyttänyt yhteistyön venäläisyliopistojen ja muiden venäläisinstiututioiden

kanssa. Uusia yhteistyöhankkeita ei aloiteta venäläisten tai valkovenäläisten yliopistojen kanssa. Yliopistosta ei tehdä työmatkoja Venäjälle eikä Valko-Venäjälle. Myös venäläisiin ja valkovenäläisiin instituutioihin affilioituneiden tutkijoiden kutsumista vierailuille kehoitetaan välttämään. Turun yliopistosta ei myöskään lähdetä näihin maihin opiskelijavaihtoon, eikä yliopisto ota vaihto-opiskelijoita näistä maista.

Suoraan omalle kohdalleni osui Pietariin tämän vuoden kesäkuuksi suunnitellun, suomalais-ugrilaisten kielten syntaksia käsittelevän konferenssin kutsuesitelmän peruuntuminen ja konferenssin lykkääntyminen hamaan tulevaisuuteen. Ratkaisun tekivät konferenssin järjestäjät noin kaksi viikkoa sodan alkamisen jälkeen. Siinä vaiheessa oli jo muutenkin käynyt selväksi, että ainakaan länsimaista ei konferenssiin osallistujia tulisi.

Yhteistyön katkaiseminen ja paheksunnan osoittaminen hyökkäyssodasta, johon myöhemmin on käynyt ilmi liittyvän myös laaja-alaisia sotarikoksia, on tietenkin aiheellista. Toisaalta se herättää kysymyksiä. Miten kaikenlaisen yhteistyön katkeaminen vaikuttaa akateemisella ruohonjuuritasolla? Onko yksittäisten tutkijoiden yhteistyötä ja vuorovaikutusta hyvä panna poikki? Kuinka pitkäksi aikaa yhteistyö lakkaa? Miten tällainen eristäminen ja eristäytyminen vaikuttaa sukukansoihimme ja niiden kielten ja kulttuurien tutkijoihin, joista harva jos kukaan kannattaa maansa hallituksen sotatoimia? Entä miten mahtaa käydä kuluvan vuoden elokuussa Wienissä pidettävälle fennougristikongressille, joka alun perin oli tarkoitettu järjestää jo kaksi vuotta sitten mutta jota koronpandemian takia on jo kahdesti jouduttu lykkäämään. Nyt kovan onnen kongressia uhkaa tilanne, jossa yhdestä fennougristiikan suurvallasta, Venäjältä, paikalle pääsee vain harvoja tutkijoita, jos ketään. Koska venäläisten yliopistojen kanssa ei tehdä yhteistyötä, tilannetta yritetään korjata tarjoamalla osallistumismahdollisuutta yksityishenkilöinä sekä laajentamalla hybridiosallistumisen mahdollisuutta etäyhteyksien avulla. Mutta onnistuuko Venäjältä paikan päälle Wieneriin matkustaminen ylipäätään, ja vieläkö elokuussa etäyhteydet toimivat?

Vanhaan, kylmän sodan aikaiseen rautaesirippuun yritettiin koputella pieniä reikiä sekä idästä että lännestä päin. Silloin rautaesiripun ylläpidosta vastasivat idän diktatuurivaltiot, eikä sillä näissäkään maissa ollut juuri kannatusta tavallisten kansalaisten, saati akateemisen väen keskuudessa. Länsimaissa sekä hallitukset että tavalliset kansalaiset pyrkivät madaltamaan rautaesirippua. Niinpä siihen syntyi ajan mittaan yhä suurempia reikiä, joiden avulla yhteydenpito – myös akateeminen – oli ainakin jossain määrin mahdollista. Toisaalta myös rautaesirippua yllä pitäneet diktatuurit janoivat arvostusta ja tunnustusta, ei vähiten tieteessä. Esimerkiksi fennougristikongresseja järjestettiin jo tuolloin vuoroin idässä ja lännessä, myös silloisen Neuvostoliiton alueella.

Tällä hetkellä ollaan sumun keskellä tilanteessa, jossa kehitys syöksyy aivan päinvastaiseen suuntaan: yhteydet katkeavat, yhteistyö lakkaa, konferensseja, vierailuja, tutkimushankkeita ja muita yhteistyömuotoja perutaan. On mahdotonta sanoa, kauanko tämä kaikki kestää, ja jos uusi rautaesirippu jää pitkäaikaiseksi, saadaanko siihenkin tehtyä reikiä.

Emme voi kuin toivoa, että tämä synkkä vaihe jäisi lopulta lyhytaikaiseksi episodiksi.

TUOMAS HUUMO

tuomas.huumo@utu.fi

Suomen kieli ja suomalais-ugrilainen kielentutkimus
Turun yliopisto